

Postępujący rozwój technologiczny, który można zaobserwować coraz częściej zarówno w sferze tworzenia, jak i stosowania prawa, zdecydowanie nie pozostaje bez wpływu także na proces karny. Wpływ ten pojawia się zarówno na etapie gromadzenia dowodów, biorąc pod uwagę m. in. szeroko pojęte środki inwigilacyjne, czy gromadzenia dowodów ale również na etapie sądowym, w tym przy przeprowadzaniu zdalnych rozpraw. W ostatnim czasie przedmiotem zainteresowania doktryny, ale także organizacji takich jak Unia Europejska (UE), stało się kolejne zagadnienie, a mianowicie problem wykorzystania sztucznej inteligencji w postępowaniu. Środki potencjalnego wykorzystania systemów opartych na sztucznej inteligencji będą się różnić w zależności od etapu postępowania. W fazie przedsądowej ich zastosowanie będzie związane m. in. ze środkami prewencji generalnej i indywidualnej, a także gromadzeniem materiału dowodowego opartego na sztucznej inteligencji, na etapie sądowym z kolei może wiązać się z usprawnieniem toku procesu poprzez systemy rozpoznawania mowy, tłumaczenia treści dowodów oraz z asystowaniem przy podejmowaniu decyzji. Użycie środków opartych na sztucznej inteligencji może niewątpliwie przynieść wiele korzyści – może przyczynić się do ograniczenia kosztów, nakładu pracy, czasu trwania procesu, a także do ujednolicenia praktyki stosowania prawa, ale jednocześnie budzi wiele wątpliwości z punktu widzenia poszanowania praw człowieka w procesie karnym.

Jednym z problemów związanych z wykorzystaniem sztucznej inteligencji w procesie karnym jest jej wpływ na efektywne wykonywanie prawa do obrony. Kluczowym elementem efektywnego i skutecznego prawa do obrony jest prawo do aktywnego udziału w postępowaniu, które może być realizowane m. in. przez składanie wniosków dowodowych, środków zaskarżenia, czy też uczestnictwo w czynnościach dowodowych. Co więcej, nieodłącznym elementem rzeczywiście skutecznego, aktywnego udziału jest prawo do notyfikacji oraz informacji o czynnościach podejmowanych względem podejrzanego lub oskarżonego. Wykorzystanie sztucznej inteligencji w postępowaniu nasuwa jednak pytanie, w jakim stopniu wskazane prawa mogą rzeczywiście być realizowane. Czy jeśli odtworzenie działania mechanizmów sztucznej inteligencji wymaga szczególnej wiedzy specjalistycznej, niedostępnej co do zasady zarówno dla przeciętnego obywatela, jak i profesjonalnych pełnomocników, czy też nawet w świetle dostępnych środków jest niemożliwe, to w związku z tym podejrzanemu rzeczywiście może w sposób efektywny podważać legalność oraz proporcjonalność przeprowadzonych względem niego czynności? Co więcej takiej wiedzy w większości przypadków nie będzie posiadał sędzia oceniający materiał dowodowy. Czy w związku z tym może on ocenić legalność, prawidłowość i proporcjonalność takich środków i ostatecznie ocenić pod tym kątem zasadność ewentualnego środka zaskarżenia?

Zagadnienie będące przedmiotem badań nabiera zdecydowanie większego znaczenia w świetle tego, że przyszłość z systemami opartymi na sztucznej inteligencji staje się coraz bardziej realna. W wielu państwach systemy sztucznej inteligencji zostały już wprowadzone do procesu karnego. Praktyka zastosowania systemów sztucznej inteligencji pokazała jednak, że systemy te niosą ze sobą stosunkowo wysokie ryzyko błędów, pętli sprzężeń zwrotnych powielających te błędy, tendencji dyskryminacyjnych oraz wykraczają poza granice proporcjonalności. Mogą okazać się nieprzydatne do założonych celów, czy grup docelowych oraz nieść za sobą znaczące ryzyka w zakresie sytuacji oskarżonych, jednocześnie stwarzając znaczące problemy w zakresie transparentności działania. Tym samym konieczne jest wyposażenie obrony w bezpośrednio egzekwowalne prawa informacyjne dotyczące sposobu działania systemów. W ramach UE odpowiedź na te problemy miał stanowić Akt w sprawie sztucznej inteligencji (AI Act). Jak pokazuje jednak wstępna analiza AI Actu, przewidziane w nim rozwiązania nadal nasuwają szereg wątpliwości w zakresie skutecznej ochrony prawa do obrony w postępowaniu.

Projekt ma na celu skonstruowanie optymalnego modelu wykorzystania sztucznej inteligencji w postępowaniu karnym w kontekście prawa do obrony. Celem badań jest ustalenie, w jaki sposób sztuczna inteligencja może być wykorzystywana w procesie, czy takie wykorzystanie może być zgodne z prawem do obrony oraz w jaki sposób poszczególne rozwiązania mogłyby zostać wdrożone, aby zagwarantować ich proporcjonalność. Odpowiedź na pytanie „jak” w założeniu ma również doprowadzić do stworzenia pewnych wspólnych standardów aplikowalnych w ramach UE. W obecnym stanie regulacji wykorzystanie systemów opartych na sztucznej inteligencji nadal wydaje się stanowić raczej zagrożenie niż przynosić korzyści dla prawa do obrony. Badania mają zatem na celu skonstruowanie ram prawnych, które zminimalizują istniejące zagrożenia, pozwolą na maksymalne wykorzystanie systemów i przyczynią się do optymalizacji wykorzystania sztucznej inteligencji w postępowaniu karnym. W tym celu przeprowadzona zostanie analiza standardów prawa do obrony w świetle nowych rozwiązań technologicznych, cech sztucznej inteligencji, które mogą stanowić wyzwanie dla poszanowania tych standardów, przykładów zastosowań sztucznej inteligencji do celów postępowania karnego, a także istniejącej regulacji, zarówno na poziomie unijnym, jak i pojawiających się elementów regulacji systemów sztucznej inteligencji na poziomie poszczególnych państw (Włochy, Niemcy, Zjednoczone Królestwo, Polska). Połączenie wskazanych elementów pozwoli na wskazanie odpowiedzi na zasadnicze pytanie badawcze, a także wyciągnięcie wniosków co do dalszych niezbędnych kroków regulacyjnych dla ochrony standardów prawa do obrony.